

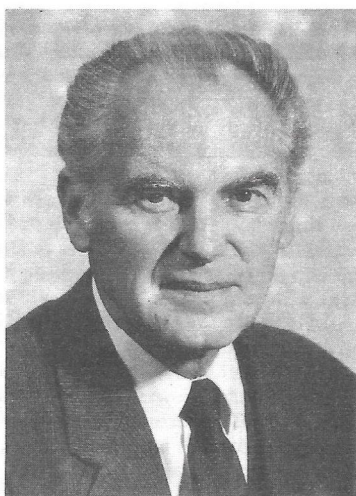
K ŠEŠŤDESIATINÁM PhDr. ALOJZA HABOVŠTIAKA, CSc.

Archeológia stredoveku patrí aj v rámci relatívne mladej slovenskej archeológie medzi najmladšie odbory. Prvé podnety pre jej konštituovanie boli v päťdesiatych rokoch poznačené – vtedy samozrejme nevyhnutnými – triednymi kritériami. Ako predmet bádania sa zdôrazňovalo jednostranné štúdium života poddaného ľudu, a to v rámci všeobecných historických kliše a sociálnoekonomických vzťahoch. Druhou preferenciou v duchu „revolučných“ tradícií a nesporne aj ideí čechoslovakizmu bol výskum husitského a bratrického hnutia na území Slovenska.

Obidve témy majú značný význam, prvá z nich priam kľúčový, no keby sa posudzovali izolovane, mimo kontextu s celou zložitou spoločenskou, hospodárskou, kultúrnou a etnickou problematikou stredovekých dejín Slovenska ako súčasť uhorského kráľovstva, viedlo by to len ku skresleným schémam. No prax, ako to už býva, sa nemohla pridržať „zjazvených právd“. Je šťastím, že už prví priekopníci výskumov stredovekých lokalít na Slovensku – prof. V. Budinský–Krička a dr. L. Kraskovská – predznamovali podstatne širší výskumný program. Dejiny materiálnej kultúry posudzovali ako kontinuálny proces, resp. archeológiu stredoveku zaradili ako pokračovanie slovanskej archeológie, a teda považovali za dôležitú disciplínu pri výskume starších slovenských národných dejín.

Trvalo však pomerne dlho, kým vypovedaciu schopnosť hmotných prameňov vskutku „historických“ zobrali na vedomie aj predstavitelia slovenskej historiografie a ďalších historických disciplín. Výraznou pohnútkou v tomto smere boli sprvu najmä výsledky výskumov, ktoré viedol dr. B. Polla. V archeológii stredoveku sa zaviedol progresívny prvok – konfrontácia hmotných a písomných prameňov, ako prvý stupeň interdisciplinárnej spolupráce, nevyhnutnej k medievalistike, ako prejav istej nutnej „odarcheologizácie“ interpretačných postupov v archeológii, odstránenie nehistorickej samoúčelnosti. Je príznačné, že už v tomto období sa začal aj výskum šľachtických sídiel, sakrálnych stavieb, ba aj v malej miere výskum historických jadier v mestách. V tomto období veľkých výskumných programov no neujasnených zámerov a metodických postupov nastúpil do odbornej praxe koncom 50. rokov mladý archeológ – medievalista A. Habovštiak.

Nadviazal na dosiahnuté výsledky výskumu stredoveku na Slovensku. Postupne sa snažil sformulovať štruktúru nosných smerov bádania (dedina, mestá, feudálna šľachta, cirkev, výrobné zariadenia). Napojil slovenské bádanie na zahraničné

skúsenosti, najmä na metodické postupy rozpracované v nemeckej a anglickej archeológii stredoveku, ktoré v tom období boli najprogresívnejšie.

PhDr. Alojz Habovštiak, CSc. zavŕšil 9. mája 1992 svoje šesťdesiatiny. Jubilanta považuje autor tohto medailónu v mnohom za svojho učiteľa a podľa vedeckej serióznosti a ľudskej morálky za vzor i pre iných bádateľov. Napriek tomu, že v dôsledku zhôd okolností, ktoré ovplyvňujú osudy ľudí, mohol tú „pravú“ vedu osobne realizovať dlhší čas len v obmedzenom rozsahu, patrí k protagonistom slovenskej medievalistiky. Je u nás doslova zakladateľom metodicky uceleného výskumu stredovekých dedinských sídlisk. Ako korektného a teoreticky vyspelého bádateľa ho pozná a uznáva aj zahraničná odborná verejnosť.

Doterajšia vedecká a vedeckoorganizačná dráha dr. A. Habovštiaka pozostáva z dvoch už uzavretých etáp, tretiu etapu naplňa jubilant v súčasnosti.

Oravský rodák z Krivej (nar. 9. mája 1932) absolvoval po maturite na gymnáziu v Trstenej štúdium archeológie a latinčiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v rokoch 1952–1957. Počas prvých dvoch rokov študoval pomocné vedy historické a latinčinu a zúčastnil sa dvojsemestrovej stáže na Karlovej univerzite v Prahe.

Svedomite si osvojil nielen vtedajšie najnovšie metódy terénneho archeologického výskumu, no aj systém konfrontácie hmotných a písomných prameňov ako rovnocenných zdrojov pre historickú interpretáciu. Solídna jazyková príprava mu umožnila pomerne rýchle preniknúť do zložitej problematiky dejín európskeho stredoveku.

Všetky tieto výhody mladého adepta archeológie stredoveku sa prejavili veľmi skoro po nástupe do zamestnania v Archeologickom ústave SAV v Nitre v roku 1957. A. Habovštiak sa postupne zamerl na problematiku výskumu dedinských sídlisk, s čím organicky spojil aj výskum sídiel miestnych feudálnych vlastníkov a kostolov s cintorínmi. Prvé skúsenosti a program bádania publikoval v štúdiu v r. 1961. O desať rokov neskôr zhrnul výsledky viacerých terénnych výskumov, ktoré viedol napr. v Bohatej, Leviciach – Bratke, Milanovciach, Kostolanoch pod Trábečom a v Podhoranoch – Sokolníkoch. Z hľadiska interdisciplinárnych metód si zaslúžia pozornosť jeho postupy pri aplikácii

poznatkov etnografie v archeologickom bádání, najmä pre rekonštrukcie technológiestaviteľstva.

V „bohatierskej“ fáze rozvoja slovenskej archeológie nebol príliš prajný postoj k systematike, k vytváraniu dlhodobých úzkych špecializácií. Bolo treba robiť všetko, čo žiadal čas. A Habovštiak mal toho na pleciach dosť, najmä keď r. 1959 musel ústav opustiť po vtedajších „previerkach“ skúsený stredovekár dr. B. Polla. Ďalšie personálne posily z okruhu stredovekej archeológie totiž prišli do ústavu až roku 1965. Jedna záchranná akcia striedala druhú, väčšiu, resp. až systematické výskumy v rámci stredovekej archeológie zatiaľ nebolo možné rozvíjať. K tomu došlo až neskôr. A. Habovštiak plnil – tak ako to život prináša – aj rad časove náročných organizačných funkcií.

Publikačná činnosť však odzrkadľuje jeho odborný rast. Či už kandidátska práca, obhájená v roku 1965 s tematikou včasnostredovekých sídlisk na juhozápadnom Slovensku, tak isto ako aj štúdie o jednotlivých okruhoch hnutelnej a nehnuteľnej materiálnej kultúry (napr. kolkovaná keramika, hlinené kotlíky, poľnohospodárstvo, hrádky), alebo o jednotlivých výskumoch vyznačujú sa originálnym prístupom k téme a logickou, pritom veľmi trievrou myšlienkovou štruktúrou. Príkladom takéhoto prístupu je napr. predbežné vyhodnotenie výskumu v Bíni, najmä interpretácia vzniku a funkcie tamojších mohutných valových prstencov. Myšlienka – hypotéza podložená vzájomnými vzťahmi archeologických objektov a konfrontáciou s písomnými prameňmi – o vzniku valov v súvisе s uhorským štátotvorným procesom na úplnom konci 10. stor, na ktorom sa podieľali aj veľmoži slovenského pôvodu, je veľmi inšpirujúca. Podnietila viacero úvah a výskumných tém ďalších archeológov a historikov o interetnických vzťahoch a o veľkomoravských tradíciách v rôznych oblastiach života v 10. a 11. storočí.

Pre odborný rast A. Habovštiaka znamenal veľký prínos študijný pobyt v rámci známej Humboldtovej nadácie v rokoch 1966–1967 na univerzite v Göttingene (SRN). Oboznámil sa s prácou popredných predstaviteľov nemeckej archeológie a historickej geografie. Spoznal ciele a metódy tzv. sídliskovej archeológie, interdisciplinárne orientovanej prospekcie a evidencie zaniknutých osád. Tieto poznatky mal možnosť plnšie využiť až na svojom novom pracovisku v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave, kam prišiel v roku 1969. Na tomto pracovisku sa preňho rysovala vtedy širšia možnosť odbornej sebarealizácie a najmä väčšia samostatnosť v zameraní a tempe práce. Bolo tu už konštituované oddelenie stredovekej archeológie. Perspektíva delby práce a budovanie spoločného, resp. celoslovenského výskumného programu sa zdala byť reálnou, podobne ako projekty na systematickejší výskum vybraných lokalít z hľadiska funkčných kategórií a regiónov.

A. Habovštiak sa stal riaditeľom Archeologického ústavu SNM. V zásadnej štúdii v Slovenskej archeológii v r. 1971 predložil prierez stavu archeológie stredoveku a jej úlohy na Slovensku. Medzi publikáciami z tohto obdobia je však pozoruhodná najmä nevelká, no o to fundovanejšia štúdia, v ktorej na príklade Tekovskej stolice rozpracoval širšie použiteľnú metódu rozboru štruktúry osídlenia stredovekého regiónu. Zbral pritom do úvahy celý rad účelných interdisciplinárnych prístupov (napr. prospekčné metódy, vzťah osídlenia k ekosystému, fenomén pustnutia osád, demografické kalkulácie). Z terénnych výskumov, na ktorých sa dr. A. Habovštiak podieľal v tomto prvom období svojho pôsobenia v Slovens-

kom národnom múzeu by sme chceli vyzdvihnúť najmä odkryvy v areáli NKP – stredovekého benediktínskeho kláštora v Hronskom Beňadiku a jeho okolí. Znamená dovtedy – v spolupráci s dr. Š. Holčíkom – najväznejší vstup slovenskej archeológie do výskumnej problematiky kláštorov. Odkryva sa tu aj postupné, životom a potrebami ochrany pamiatok vynútené odtabuizovanie niektorých výskumných tém – osobitne ide o výskum objektov súvisiacich s kultúrnohistorickým poslaním kresťanskej cirkvi a takisto výskumu sídiel feudálov. Počet odkryviak sakrálnych stavieb a hradov markantne vzrástol, častejšími sa stali výskumy miest. Poznatky sa dostávali do rovnováhy so stavom poznatkov o dedine. O niečo sa však oneskoril výskum výrobných zariadení.

V blízkosti kláštora v Hronskom Beňadiku pozoruhodné výsledky priniesol výskum tamjšieho slovanského hradiska. Umožnil A. Habovštiakovi zavŕšiť samostatný tematický okruh. Týka sa funkcií tohto a ďalších hradísk (napr. Malé Kozmálovce, Tlmače, Psiare) umiestnaných v strategicky výhodných polohách v oblasti tzv. Slovenskej brány na Pohroní. Podľa dr. Habovštiaka by to mohli byť fortifikačné zariadenia z 10. stor. Mali by predstavovať obranný pás slovenského obyvateľstva proti starým Maďarom ešte v období pred postupným pripájaním územia Slovenska do rámca uhorského štátu. Z hľadiska historických procesov vo súčasnom stredoveku ide o veľmi významný námet pre ďalší výskum.

V rokoch 1977–1989 bol jubilant riaditeľom Slovenského národného múzea. Takmer všetky jeho sily boli viazané na tvrdú organizačnú a riadiacu prácu, všetko ho „tlačilo“ preč od vedeckovýskumnej činnosti. Napriek tomu, že nie je a nikdy nebol tzv. funkcionárskym typom, jeho zmysel pre zodpovednosť a systematicku sa dobre uplatnili aj v riadiacej oblasti.

A napodiv ponechal si aj v tomto období určité sily pre archeológiu stredoveku. Nielen tým, že bol v čulom styku s kolegami, poznal výsledky nových výskumov a pod. O jeho ofenzívnom postupe svedčí najmä veľká monografia, ktorá vyšla v roku 1985. Syntetizoval v nej poznatky o stredovekej dedine na Slovensku. Touto peknou knižnou publikáciou splnil očakávanie odbornej verejnosti a zúžitkoval výsledky vlastného mnohoročného výskumného a štúdiijného úsilia.

V ostatných rokoch veľká organizačná záťaž sa prejavila aj v zdravotnom stave jubilanta. Životný štýl potreboval zmenu. V roku 1990 sme preto s uspokojením zobrali na vedomie, že dr. A. Habovštiak sa opäť vrátil plne k archeológii. Stretli sme sa s ním na odbornej komisii symbolicky na tej istej lokalite, na ktorej pracoval už predtým – v Bíni. Výskumná sezóna bola úspešná. Jej vyvrcholom bol objav veľkého depotu slovanských sekerovitých hrivien. Veríme, že teraz už opäť dobré zdravie, vyrovnanosť, pevná vôľa – a snáď symbolicky i spomenutý depot – predznamenávajú úspechy dr. Habovštiaka. Aj v začínajúcej tretej etape jeho odbornej dráhy. Pevne veríme, že nadviaže na svoje terénne výskumy a na publikačnú činnosť, ktorej prehľad obsahuje pripojená bibliografia.

Prajeme jubilantovi veľa zdravia pri naplňaní svojich odborných predsavzatí, pri ktorých ho budú podporovať ako aj doteraz v živote nielen jeho najbližší v rodine, ale aj početní priatelia a kolegovia v odbore, ktorí si ho ako odborníka i človeka úprimne vážia.

Alexander Ruttkay

OSOBNÁ BIBLIOGRAFIA ZA ROKY
1981-1991

1981

Nové výsledky výskumov na úseku stredovekej archeológie v Archeologickom ústave SNM v Bratislave, Filozofickej fakulte UK v Bratislave a Východoslovenskom múzeu v Košiciach. In: *Současné úkoly československé archeologie (Referáty z celostátní konference československých archeologů, Valtice 17. - 20.10. 1978)*, Praha, s. 156-158.

1982

Stopami dějin. Příspěvek archeologie k poznání historického vývoje Slovenska v období od 9. do 14. století. *Věda a Život XXVII (XLII)*, s. 700-704.

1983

K problematike stredovekých rolí na Slovensku. In: *Študijné zvesti AÚ SAV 20*, Nitra, s. 231-241. Slovenské národné múzeum pred letnou sezónou. Bohaté a prŕažlivé zbierkové fondy (rozhovor pripravený Igorom Gallom). *Eud XXXVI*, č. 136 z 11.6.1983, s. 4.

Sozdanie predposylok dlja ispol'zovanija vyčislitel'noj techniky v muzejnoj rabote. In: *Meždunarodnaja rabočaja grupa po muzejnej technike i ekspluatácii muzejev 3*, Sofia, s. 30-86.

Velký podiel na organizovaní a zveľaďovaní knihovníctva (k Životnému jubileu Dr. Petra Marunika). *Orava XIX*, čís. 44 z 2.11. 1983, s.5.

Deserted Medieval Villages in Slovakia: Some Recent Archaeological Researches. In: *Deserted Medieval Villages Research Group 31th Annual Report 1982*, London, s. 30-33.

Velká jubilejní výstava Turci pred Viedňou. Európa a rozhodnutie na Dunaji 1683. In: *Múzeum 28*, čís. 4, s. 26-29.

Milovníci prírodných vied a histórie si prišli na svoje. Návšteva v Slovenskom národnom múzeu I, II. *Eud XXXVI*, čís. 237 zo 7. 10. 1983, s. 5 a čís. 238 z 8. 10. 1983, s. 4 (rozhovor pripravil Igor Gallo).

1984

Z minulosti a súčasnosti Slovenského národného múzea v Bratislave. In: *Oblasťná filatelistická výstava Bratislava'84*. Katalóg, Bratislava, s. 10-14.

Zur archäologischen Erforschung mittelalterlicher Wüstungen in der Slowakei. In: *Siedlungsforschung. Archäologie - Geschichte - Geographie 2*, s. 225-228.

K otázke pojmu dedina v stredoveku. In: *Zborník Ludmily Kraskovskej*. Bratislava, s. 257-270.

Múzeá a múzejníctvo v Indii (I). In: *Múzeum 29*, čís. 4, s. 27-34.

1985

Múzeá a múzejníctvo v Indii (II). In: *Múzeum 30*, čís. 2, s. 21-27.

Múzeá a múzejníctvo v Indii (III). In: *Múzeum 30*, čís. 3, s. 30-38.

Milan Rybecký šesťdesiatročný. *Vlastivedný časopis 34*, s. 134-135.

Orava v zbierkach celonárodného múzejného fondu. In: *Štvrtstoročné brázdy*. Banská Bystrica, s. 257-280 (zostav. Ján Sahúl).

Cyrlometodská tradícia v našich dejinách a dnešok. *Vlastivedný časopis 34*, s. 97-101.

Stredoveká dedina na Slovensku. Bratislava, 387 strán.

1986

Zur Frage der Dorfsiedlungen in der Ostslowakei im Mittelalter. In: *Urzeitliche und frühhistorische Besiedlung der Ostslowakei im Bezug zu den Nachbargebieten (zborník referátov zo sympózia)*. Nitra, s. 305-310.

Zur Frage der Frequenz und Ursachen der mittelalterlichen Dorfabgänge in der Slowakei. *Slovenská archeológia 34*, s. 331-342.

Piata porada koordinačného byra 6. medzinárodnej pracovnej skupiny Múzejná technika a prevádzka múzeí v Sofii. In: *Informačný bulletin pro MTZ kultury*, čís. 2, Praha, s. 51-53.

Druhá medzinárodná konferencia šiestej pracovnej skupiny Múzejná technika a prevádzka múzeí v Gdaňsku a Poznani (PER). *Múzeum 31*, čís. 2, s. 75-76.

Pamiatky a múzeá v Čínskej ľudovej republike (I). *Múzeum 31*, čís. 4, s. 41-53.

Igor Krišteek - päťdesiatročný. *Múzeum 31*, čís. 2, s. 86-87.

1987

- Pamiatky a múzeá v Čínskej ľudovej republike (II). *Múzeum* 32, čís. 1, s. 23–33.
Pamiatky a múzeá v Čínskej ľudovej republike (III). *Múzeum* 32, čís. 3, s. 25–32.
Tretia medzinárodná konferencia šiestej pracovnej skupiny Múzejná technika a prevádzka múzeí.
In: Informačný bulletin pro MTZ kultury, čís. 2, Praha, s. 52–55.

1988

- Tretia medzinárodná konferencia šiestej pracovnej skupiny Múzejná technika a prevádzka múzeí v Havane. *Múzeum* 33, čís. 1, s. 88.
Životné jubileum PhDr. Ludovíta Haraksima, CSc. *Múzeum* 33, čís. 3, s. 106–107.
Archäologische Siedlungsforschung in der Slowakei. In: *Genetische Siedlungsforschung in Mitteleuropa und seinen Nachbarräumen* (Hrsg. von Klaus Fehn u. a.), Bonn, s. 673–700.
Das mittelalterliche Dorf in der Slowakei im Lichte der historisch-archäologischen Forschung. In: *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich*, No 4–5, Wien, s. 179–186.
Klenoty dávnej minulosti Slovenska (úvod ku katalógu expozície), Bratislava, s. 1–2.
Za prom. hist. Milanom Rybeckým (6. júl 1925 – 24. máj 1987). In: *Zborník SNM, História* 28, s. 321–323.

1989

- Ochrana kultúrneho dedičstva – významná súčasť kultúrnej politiky socialistického štátu. In: *Konzervátorská a restaurátorská práce v ČSSR. Celostátny pracovná porada v Moravanech nad Váhom*, 15.–18. novembra 1988, Praha–Bratislava, s. 7–15. (Rozpravy Národného technického múzea v Praze).
Medzinárodná spolupráca a výmena skúseností v oblasti konzervátorskej a reštaurátorskej práce. In: *Konzervátorská a restaurátorská práce v ČSSR. Celostátny pracovná porada v Moravanech nad Váhom* 15.–18.11.1988. Praha–Bratislava, s. 67–76.
Klenoty z Klenotnice. *Slovensko* 13, čís. 4, s. 8–9.
Za Milošom Jurkovičom. In: *Zborník SNM, História* 29, s. 313–315.
Jubileum PhDr. Márie Zacsckovej. In: *Zborník SNM, História* 29, s. 305–307.
Bratislava: from the Stone Age to Computerisation. *Museum – UNESCO* 164, No 4, s. 244–247 (vyšlo tiež vo francúzskej, španielskej, ruskej a čínskej mutácii).
Régészeti adatok a középkori népi építészeti tanulmányozásához Szlovákiából. In: *Népi építészeti a Kárpát-medence északkeleti térségében*. Miskolc – Szentendre. Szerk. Balassa M. I. – Cserei M. – Viga Gy.), s. 7–20.
Schätze der Vor- und Frühgeschichte der Slowakei. Preface zum Ausstellungskatalog. *Martin*, s. 1–2.

1990

- Bínske šiance – jedinečná kultúrna pamiatka. *Pamiatky – súčasnosť I (XXI)*, čís. 5–6/90, s. 20–22.

1991

- Nové poznatky z archeologického výskumu v Bíni v rokoch 1978–1990. *Vlastivedný časopis* 40, s. 128–134.
Bíňa. In: *XIIth Congress UISPP, Bratislava, 1. – 7. Septembre 1991. A Guide to the Excursions*. Bratislava, s. 22–23.
Kostoľany pod Trnbečom. *Tamtiež*, s. 74–76.
Hronský Beňadik. *Tamtiež*, s. 76–77.
Bratislava. Die Anfänge der heutigen Hauptstadt der Slowakei. In: *Frühgeschichte der europäischen Stadt*. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 44, Berlin (Hrsg. von H. Brachmann u. J. Herrmann), s. 159–165.

V t l a č i:

- L'exposition „Joyaux du passé le plus reculé de la Slovaquie“ à Bratislava. *Actes de 15e Conférence générale de L'ICOM à Hague 27e Aût – 5e Septembre* (12 str., 6 obr.).
Výskum v Bíni v roku 1990. *AVANS v roku 1990* (2 kl. str.).
Bínske šiance a problémy ich pamiatkovej obnovy. *Archeologia historica* 16 (11 str. 6 obr.).
Siedlung und Gräberfeld aus dem IX.–X. Jahrhundert und ein befestigtes Militärlager von König Stephan I in Bíňa, Bezirk Nové Zámky. *Actes du XIIe Congrès internationale de UISPP. Bratislava* 1. – 7. Septembre 1991 (11 kl. str. a 6 obr.).